

Varlık ve Kıyamet

Being and Apocalypse

Özkan Gözel*

Özet

Bu felsefi denemede Türk dilinin imkânlarına yaslanarak, yeni bir “varlık” tasavvuru ortaya koymaya çalışıyoruz. Bu tasavvur sonlu bir karaktere sahip olup “Olma” ve/veya “Ne” mefhumlarıyla asli bir bağlantı içerisinde bulunan varlığı trans-ontolojik bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. İngilizcede uygun karşılığını bulamadığımız Türkçe “Olma” mefhumu, varlık mefhumuna nazaran çok geniş, sınırları çizilemez kadar geniş bir mefhumu işaret etmektedir. Çünkü “Olma” mefhumu, bu dilde, sadece “var-olanı” (*existent*), dolayısıyla varlığı değil, aynı zamanda “yok-olanı” (*non-existent*), dolayısıyla hiçliği de içermekte ya da ifade etmektedir. Aynı zamanda, bu deneme, “Olma”nın bir alt-kümesi olarak ele alabileceğimiz

Abstract

In this philosophical essay, we are trying to introduce a new understanding of “varlık” (being) by making use of the possibilities of the Turkish language. This understanding is based on a trans-ontological approach to being in its finite character and precisely in its connection with “Olma”. Actually, “Olma”, which we cannot find the appropriate equivalent in English, expresses an indefinable and thus non-delimitable notion in proportion to “varlık” (being) in Turkish. For “Olma” in this language includes not only the “existent” (var-olanı), but also the “non-existent” (“yok-olanı”). At the same time, this essay exposes two basic modes of “varlık” (being) in which “varlık” manifests itself differently in each one: “oluş” (“becoming”) as a real

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü, ozkangozel@gmail.com

varlığı tezahür ettiği iki temel kip itibarıyla vaz etmektedir: varlığın gerçek ve zamansal bir tezahürü olarak “oluş” kipi ile varlığın ideal ve zamansız bir biçimde tezahür ettiği kip olarak “durum”. Burada, hem “oluş” hem de “durum”, varlığa ait olduklarından, onto-lojik bir düzeyde ele alınmak durumunda dırlar. Bu denemede biz onto-lojik tezahür tarzlarının (“oluş ve “durum”) yanı sıra, trans-ontolojik karakterde yeni bir mefhum öne sürüyoruz: “oladurum”. Bu mefhum, “Olma”nın özel bir türde tezahürünü anlatıyor. “Oladurum”, öznenin yaşadığı “olay”da kendini açığa vurmaktadır. Özne olaya maruz kaldığında, olağan varlık kiplerinden çıkar ve kendisini ola ki Sonsuz’a yakınlık üzere bulmaktadır. İşte öznenin varlığın üstüne yükseldiği ve kendisini bu varlığa nazaran “fazla” olarak bulduğu/duyduğu bu “trans-ontolojik durum”a biz “oladurum” adını veriyoruz. Bu denemede yer alan bazı temel mefhumları bu surette kısaca ortaya koyduktan sonra, denemenin temel sorununun “varlığın sonluluğu” ve / veya “kıyamet” olduğunu belirtelim. Denemede

and timely manifestation and “durum” as an ideal and timeless manifestation. Of course, both “oluş” and “durum” must be handled on an ontological level and in an essential connection with “varlık”, because both belong essentially to it. In addition to these ontological modes of manifestation, we propose a new notion in a trans-ontological character: “oladurum” - a notion that means a kind of special disclosure/revelation of “Olma”. “Oladurum”, which manifests itself in the “event” (“olay”) the subject lived through. When the subject is exposed to the event, he goes out the usual modes of being and likely finds itself in the proximity of the Infinite. We call this “trans-ontological state” in which the subject rises above the being and finds itself as a “surplus” (“fazla”) in respect to being (“varlık”). In this way, after briefly explaining some of the basic notions of this essay, let us now state that the main problem of the essay is “finiteness of being” and / or “apocalypse”. Here, we deal with this issue in the light of the notions explained above. Another point that needs to be emphasi-

bu sorunu yukarıda geçen mefhumların ışığında ele alıyoruz. Burada vurgulanması gereken bir diğer nokta, bizim bu denemede trans-ontolojik varlık tasavvurumuzu Heideggerci onto-lojik varlık tasavvuruyla hem diyalog hem de polemik içinde geliştiriyor oluşumuzdur. Sonuç olarak, biz bu denemede, Türkçe düşünmenin olanaklarından esinlenmek suretiyle, sonlu varlık ile onun akıbeti olarak kıyameti düşünmeyi ve aynı zamanda da Heideggerci onto-lojik düşünme tarzını trans-ontolojik bir noktainazardan ele alıp eleştirmeyi amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Varlık, Oluş, Durum, Kıyamet, Özne, Sonsuz.

zed here is that we elaborate our ‘trans-ontological conception’ in both dialogue and polemics with the ‘Heideggerian ontological conception’. As a result, inspired mainly by the possibilities of thinking in Turkish, we are experimenting here trans-ontologically to think of “the finite being” and ‘the probable apocalypse’ as well as to criticize the Heideggerian style of onto-logical thinking.

Keywords: Being, Becoming, Situation, Apocalypse, Subject, the Infinite.

*Sûrette nem var benim sûrettedir ma'denim
Kopsa kıyamet bugün gelmez perişân bana
Niyâzi-i Mısri*

1. *Var-lık* n'ola ki? Varolanların imkân zemini/temeli olarak *var-lık*, bize kendini, –tam da kelimenin kökeninden tınladığı üzere– “varan”, “varıcı olan”, “varmakta olan” olarak, dolayısıyla da “varma” olarak duyurur aynı zamanda.¹ Bu surette, varlık, yalnızca “vardıran şey”, şu halde “yol” değil, dahası kendisi “varan” ya da “varıcı olan” şeydir yani “yolda-olan”dır, “yolcu”dur; böyle bakıldığında (*zaman* ile özdeşliğe varan asli bağlantısı içinde) varlığın hali *yol/cu/luk* olarak da düş/ünülüp-anlaşılabilir. Özvarlığımızda (kend'oluş'umuzda) olduğu gibi, varlık söz konusu olduğunda da, yol-yolcu-ve-yolculuk birbirine karışır, hemhal olur, giderek de özde-eş-olur. *Öz-de-eş-olma*, ‘aynı-olma’ demek değil ama ‘birbirine-ait-olarak-birbirinden-olma’ demektir.

2. Şu halde *var-lık*, “vardıran (yol)” olduğu gibi, “varan (yolcu)” olarak da düş/ünülebilir; ama bu ibareler, son tahlilde, varlığın “varmaklık”ında, bu demektir ki tam da onun yol-da-olmak-lığında –*oluşsallığında*– temellendirilip toparlanabilir. Yol taşır bizi *öteye/sonraya*; ama o bizi taşırken kendisi *de* taşınır; burada ‘taşınmak’, ‘bir yerden bir yere varmak’ yani *öteye/sonraya* gitmek, geçmek, göçmek... anlamındadır. Sonuçta, yolcu yolda ve/veya yolla yürürken, *yol dahi yürür* – yürüyen merdivenlere binildikte olduğu gibi. Nereye *varır* varlık? Ne-ye'ye yani geldiği o-ye'ye! Vardıran varlık, öyle olmakla birlikte, *bizzat varandır da*. Varlık vararak kendini buluyor – ve tabii vardırarak. Zamansallığı –oluşsal karakteri– itibariyle varlık, “varmak'ta-olan” olarak anlaşılabilir öyleyse – esasta bir *durum* değil de bir *oluş* olarak. “Varmakta olan”ın temel niteliği olarak “varma”, “varlığın varlaşması” yani isim halinden fiil haline geçmesi yani kendini-gerçekleştirmesi demektir aynı zamanda; öylesine ki, buradaki *varlaşma*, varma olarak varlığın tam da zamansal karakterini açığa vurur – varlık vararak ve dahi *varlaşarak* kendini-gerçekleştiriyor. Bu noktada

¹ Bkz. Clauson (1972): “bar-“ md.; ayrıca bkz. Gülensoy (2007): “var-“ md.; ve Çağbayır (2016): “var-“ md.

duruk (*durum-esaslı*) bir varlık tasavvurundan devingen (*oluş-esaslı*) bir varlık tasavvuruna geçiyoruz. Keza bu noktada *varlık-ve-zaman* mefhumlarının özdeşleşircesine iç içe geçtiğine tanık oluyoruz²: *Onto-logie onto-chronie* oluyor bu surette. Burada, varlığı, ezeli-ebedi bir form altında, şu halde durağan/duruk (ve dolayısıyla donuk) bir surette anlamak değil de, onu esasen oluş/um ya da süreç suretinde yani –zamanın dışında veya üstünde değil de– tam da *zamana-yatırılmış* olarak anlamak söz konusu.

3. Varlık kâh *durum* suretinde, kâh da oluş suretinde tezahür eder. İlkece, ilkini, onun “ideal-olma” suretinde kendini-göstermesi, ikincisini de onun “gerçek-olma” suretinde kendini-duyurması olarak ayırt edebiliriz burada. Öte yandan, varlığın hakikatini biz tam da *izoluş* olarak ‘tespit’ ediyoruz – oluş ne kadar ‘tespit’ olunabilirse. Şöyle de söyleyebiliriz: Varlık, biz onu kavrayıp-düşünürken (dolayısıyla onu söze-konu ederken) bize kendini *durumsal* olarak gösterir, oysa onu biz daha ziyade *oluşsallığımda* duyup-anlarız. Varlığın bu birbiriyle esastan bağlantılı *kendini veriş kiplerinden* ilki ikincisinde temellense gerektir; öte yandan, varlığın ilksel (ve/veya sonsal) hakikati onun izsel karakterinde, şu halde *izoluş mefhumunda* yatar ki bu da bizim *kavramlar yoluyla kavramaktan* ziyade, duya-düşüne ya da seze-düşüne veyahut da imgeleye-düşüne *fehmedebileceğimiz* bir hadisedir.

4. Varlık, gerçi *ideal düzlemde* öyle görünse de, bir kerede-ve-toplan-verilmiş, dolayısıyla olup-bitmiş bir şey değil ama akıbetine, şu halde hakikatine doğru yol olarak var olan ya da var-olmakta-olan bir şey *gerçekte*. O, haddizatında, *durumdan duruma* (veyahut da duraktan durağa) geçerek var *olur*. Varlığın ideal düzlemde kendini durum olarak göstermesi bir yana, onun gerçekliği *oluş*’tur – henüz itmam olmamışlık yani ki Son’u/nu bulmamışlık olarak oluş. Şu halde varlık, esas bakımından, *var-olan* bir şey, yoksa *var-duran* değil – onu biz daha ziyade *var-duran*

2 “Sein’ ist in Sein und Zeit nicht etwas anderes als ‘Zeit’, insofern die ‘Zeit’ als der Vorname für die Wahrheit des Seins genannt wird, welche Wahrheit das wesende des Seins und so das Sein selbst ist.” (“Varlık ve Zaman’daki ‘Varlık’ ‘Zaman’dan başka bir şey değildir, çünkü ‘Zaman’ Varlığın hakikatinin ilk adı olarak kullanılır; bu hakikat de Varlıkta özünü sürdürendir ve böylece de Varlığın kendisidir.”) (Heidegger, 1994b). Heidegger Varlık ve Zaman’ın yayınlanışından sonraki bir söyleminde ontologie ifadesi yerine ontochronie ifadesini kullanıyor.

bir şey olarak düşünme eğiliminde olsak da. Varlık ancak düşüncede *var-durur*, bu demektir ki o zihne *var-durur-görünür*. Nasıl ki gezegenimiz dünya biz üstünde yaşayanlara durur-görünüyorsa ve fakat gerçekte hiç de durağan ya da duruk değilse ve enikonu kendi yörüngesinde gezinip-duruyorsa, işte öyle varlık dahi duraktan durağa geçerek *var olur*, ta ki nihai durağa, yani ki *nihai varağa* varana dek. Varlık, sürgit durumlar zincirinden oluşma bir bakıma; haddizatında *durum-be-durum olagelir* o, ta ki itmam-ve-iptal olana, *artık-olmayan'ın bir izi* olarak kalana yani nasıl ilk kez ortaya-çıktıysa bu kez de ortadan-kalkana dek. Demek ki, varlık, vara-gide (ya da: vara-gele) olagelir; şu halde o, esasen bir oluş'tur, bir oluşum'dur. Bir bakıma da, varlık, her oluş/um'un imkân zemini veya temelidir ki bu haliyle düşünceye-konu-olduğunda varlığın oluşsallığı hemence durumsallık suretine geçer/bürünür ve *sub specie aeternitatis* zihnimize her daim *var-duran* bir şey olarak görünür. Düşünce, varlığın oluşsal karakterini paranteze alarak onu durağan bir resim suretinde *kavrama* eğilimindedir; düşünürken bir nevi fotoğraflarız varlığı ve bu surette meydana çıkan fotoğraf karelerini birbirine ekleyip-ulayarak onu kâh tarihsiz bir şey olarak kâh da 'tarihselliği'nde yorumlarız. Varlık, onu düşünürken bize kendini durum karakteri üzere verse de, esası oluş'tur onun. Öte yandan biz varlığın hakikatini izoluş mefhumu üzerinden fehmedebiliriz yani ki duyup-anlayabiliriz. Varlığın izselliği, onun oluş karakterine izafe edilmelidir daha ziyade; bu yüzdendir ki biz *varlığın var-yok arası hakikatini izoluş mefhumu dolayımında anlama eğilimindeyiz*. Son olarak burada değinmeden geçmeyelim: Varlığın durumsallığı ile izoluşsallığı tuhaf bir biçimde birbirine yakınsar ya da birbirini andırır ki burada şimdi, *durum ve oluş* mefhumlarından maada, *oladurum* mefhumu gündeme gelmektedir.

5. *Oladurum...* bu *mefhum* neyi sezinetip-imgeletip-duyurmaya amaçlar bize? Nasıl ki *durum* mefhumu "ideal-olma"ya ilişkin bir şeyi ve *oluş* mefhumu da "gerçek-olma"ya ilişkin bir şeyi anlatıyorsa, *oladurum* mefhumu da, *uçmak'a* ve/veya *Sonsuz'a* yakınlığa mahsus olan şu "Olma"yı anlatıyor. Burada şu kadarını söyleyebiliriz ki "Olma" dediğimiz, durum-sallığı ve oluşsallığı ile –bu iki kipiyle– andığımız varlığa/var-olmaktığa

dahi şâmil olmakla birlikte ona tekaddüm eden ve onu aşır-geçen tanım-lanamaz, bu demektir ki sınırları-çizilemez bir mefhumu ifade eder. İşte tam da bu yüzden ona, bilhassa ona, *kavram* değil de *mefhum* demeyi tercih ediyoruz. “Olma”, tam da, *kavranamayacağından*, hakikatte *kavram* (*concept; Begriff*) yoluyla anlatılamaz. “Olma” (ve dolayısıyla “oladurum”) esasen trans-ontolojik mefhumlardır. Varlığa/var-olmaya nazaran “Olma” çok daha geniş, hatta sınırsızca geniş bir ‘şeye’, daha doğrusu ‘her şeye’ denk düşüyor hakikatte. Var-olan da, var-duran da, hatta ölmüş-olan da bu muammalı, bu sınırsız, bu belli-belirsiz, bu belirlenemez, bu tuhaf mı tuhaf mefhumun siferine dâhil oluyor. Varlık, “Olma”nın dar (ve dolayısıyla darlık-veren) bir formu(ndan ibaret) hakikatte! Sözgelimi varlığın/var-olma’nın sınırında ve/veya dışında ‘yer alan’ “ölmüş-olma”, öyle olmakla birlikte, pekâlâ “Olma”ya dâhildir. “Olma” tarifsizce ve sınırsızca geniş olup ‘her şeyi’ içine alır – “Olma”nın ‘bir nevi alt-kümesi’ olarak telakki edilebilecek olan ve kâh oluş kâh durum suretinde tezahür eden sonlu-karakterdeki varlık öyle değil ama! Hakikat şu ki –bilincin bağlaşığı olarak ele alındığında varlık bir yana– “Olma”yı *kuşatıp-kavrayamayız* hiçbir şekilde; ama onu duyarak-sezerek-imgeleyerek *anlayabiliriz/fehmedebiliriz*. Bir misal verelim burada: Kendi ölçülerimizdeki bir ağacı kollarımızla *kuşatıp-kavrayabilesek* de, ölçülerimizi sınırsızca aşan bir dağı dokunarak, dolayısıyla da duyarak-sezerek-imgeleyerek *anlayabiliriz/fehmedebiliriz* ancak. İşte Descartes’in *comprendre-connaître* ayırımından esinle³ *kavram-mefhum* ayırımını böyle bir anlayış zemininde vaz edebiliriz.

6. Varlık, duraklardan / konaklardan / varaklardan geçe geçe, kendi tarihini / hikâyesini / macerasını kat ede ede varıyor *nihai varağına* yani ki Kıyamet’e. Varlığın *izsel* hakikatinin yeniden ortaya-çıkması için itmam-ve-iptal olması, ez-cümle ortadan-kalkması yani kendi sonunu (ve dahi aynı jestle: kendi başlangıcını) yakalanması gerekir. Varlık, Son(un)a

3 Descartes’taki bu ayırım için şu iki alıntıya bkz. “Biz, Tanrı’yı bilmemize (*connaissions*) rağmen, O’nun büyüklüğünü kavrayamayız (*comprendre*).” (15 Nisan 1630’da Mersenne’e yazdığı mektup [...]); “Tıpkı bir dağa dokunabileceğimiz ama onu kollarımızla saramayacağımız gibi, bir şeyi bilmek [*connaître*] için düşüncemizde ona dokunmamız yeterli iken, o şeyi kavramamız [*comprendre*], düşüncemizde onu kuşatmamız anlamına gelmektedir.” Bkz. Cottingham (1996): “Tanrı md.”

vardığında, işbu Son(un)u yakaladığında (yoksa Son(un)a yakalandığında mı demeli?) *izoluş* dediğimiz ilksel hakikatine yeniden kavuşacak – nasıl ki insan varlığı da öyleyse. Ama bizim şu an işimiz “sonlu-olma” olarak karakterize olan varlıkla ve işbu varlığa sığmayan insanla.

7. İnsanın varlığa, varlığın da insana aidiyeti ve/veya merbutiyeti ölçüsünde, insanın kaderiyle varlığın kaderi kaçınılmaz (*fatal*) bir şekilde bir birine karışıyor – bunlar hakikat ve akıbet bakımından tam manasıyla örtüşmese de. İnsan basitçe bir *varolan* değil ama *bundan fazlası*. İnsan, bir varolan olmakla birlikte, *neden sonra* varlığa gelmiş olup ondan taşma ve öteye geçme istidat ve yöneliminde ayrı-ayrık bir varolan. Farklarla birlikte, kaçınılmaz benzerlikler de var varlıkla insan arasında. İnsanın kendi sonu olarak *ölüme doğru* yol alması gibi, varlık dahi kendi sonu olarak *kiyamete doğru* yol alıyor. Varlık sonluysa, şu halde akıbeti kıyamete varacak demek oluyor. Varlık zamanda ve zamanla varacağı yere (ne-yer'e) vardığında yol toplanıp dürülecek ve *o vakit* varlık orada kendini bütünüyle iptal edilmiş yani ki butlana uğramış olarak bulacak – yol da, yolcu-luk da ortadan-kalkacak *o saat!* Varlık kıyametinde (butlana uğradığında) hakikatini bulacak – insan da öyle. Tuhaftır, varlık tam da iptal olurken itmam olacak, hakeza itmam olduğunda iptal olacak. Varlık varlaşmayı kestiğinde yani artık var-olmayan olduğunda yani varlık ‘yok-olduğunda’, yine de ‘yokluk’ta bir *iz* olarak kalacak. Varlık, evvel zaman içinde / kalbur saman içinde *bir varmış bir yokmuş* olacak! İzin izselliği; şu halde neliği, onun *var-yok arası* olmaklığında yatıyor tam da. Tıpkı özvarlığımız (kend’oluş’umuz) gibi varlığın kendisi *izoluş* esasında. İzoluş olarak varlık her daim kendini devreder bir sonraya ta ki Kıyamet’e kadar. İlanihaye süre-durmaz varlık, sonluluk onun özüne içkin zira. Ama, o da sonlu yani ki ölümlü olan kend’oluş’un işbu varlıktan temel farkı, onun *varlıktan taşarak* sonluluğu aşma eğiliminde yani Sonsuz’a özleminde saklı tam da. Dinle, sanatla, aşkla *öteye yol yok mu* deyip-durur insan yana yakıla, her türden *ahret / sonra* umut ve korkusu işgal ve meşgul eder-durur onun zihnini-kalbini-ruhunu.

8. İnsanın ölümü neyse, varlığın kıyameti de o bir bakıma. İnsanın ömrünün son demine doğru azar azar ve yavaş yavaş öldüğü doğrudur. Yaşa-

mak bu bakımdan ölüme-durmaktır, daha dakik bir ifadeyle *öledurmaktır*. Ve fakat şu da eşit ölçüde doğru: Ömür anlar zincirinden ibaretse, insan andan ana geçerken ölüyor-ve-yeniden-doğuyor. Bu surette, ölüm *olumu*, *olum* ölümü izlerken, her an *öz kıyametimize* daha bir yaklaşıyoruz. Andan ana geçerken belli belirsiz bir şekilde peş peşe vuku bulan bu küçük küçük ölümler-ve-olumlar'dan yapıma zincir bizi yolun sonunda büyük ölüme vardiıyor nihayet – büyük ölüme yani küçük kıyamete. Yaşarken kesik kesik yaşıyoruz aslında, nefes alıp-verişimiz buna en âlâ örnek belki de: Her an ölüyor ve yeniden-doğuyoruz yani ki *yeniden-oluyoruz*. Beckett (2012) “Dünyanın yaratılışı bir anda, ilk ve son kez gerçekleşmiş değil; her gün bir kez daha yaratılıyor dünya” (s. 28) derken ne kadar haklı. Aynı şey varlık için ve tabii insan varlığı için de geçerli. Varlığ/ımız bir kerede ve toptan bize verilmiş yani olmuş-bitmiş bir şey değil, her an ortadan-kalkıp sonra *yeniden-yaratılma* söz konusu – bir oldu-bitti’ler zinciri suretinde. Buna bir örnek de uyuyup-uyanarak yaşıyor olmamız. *Uyumak-ve-uyanmak* Türkçede aynı kökten, kim bilir belki *ölmek-ve-olmak* da öyle. Yeryüzünde hayatımız yani ki varoluşumuz; *bir bakıma*, bir varma, bir vardiırılma, *ez-cümle* bir var olma sorunu; ama bir bakıma da *bundan fazlası*. Ömrümüz iki ucu kesik bir halata benziyor adeta. Esasen bu halat göze âyan olmayan küçük küçük kesitlerden oluşuyor ve kesit-be-kesit sürüyor ömrümüz ölümle kesin bir biçimde kesileceği ana kadar.

9. İnsan nere’den kesilmişse, yine ora’ya mı bağlanacak? İnsan olarak bunu ummaya kendimizi mezun, bazen de mecbur buluyoruz. Bilhassa sınır-durumlarda kendimizi umutsuzluğa bulanmış olduğu kadar umuda zorlanmış buluyoruz. *Neyi umabiliriz?* Şah soru bu belki de. Kesildiğimiz yerden / kesildiğimiz o-ye’ye *yeniden-bağlanmayı umabiliriz*. Rûmî’nin Neyistân’dan yani ki kamışlıktan kesilmiş ney’i sahi neyi dile-getiriyor hakikatte? El-cevap: *Kesilip-atıldığı* yer’den yine ora’ya bağlanmanın korkuyla karışık ve fakat umut dolu özlemini dile-getiriyor – bur’a’ya, bu-ye’ye, dünyaya yani ki varlığa her nasılsa *atılmış-bulunmak*’tan şikâyet suretinde:

Bişnev ez ney çün hikâyet mîküned

Ez cüdâyihâ şikâyet mîküned

K'ez neyistân tâ merâ bübride-end
Ez nefirem merd ü zen nâlîde-end

*Dinle neyden neler anlatır sana
Yakınır hep ayrılıklardan yana
Beni kamışlıktan kestikleri an
Kadın erkek inledi feryadımdan*

Ney ayrı düştüğü o-yer'i –neyistân'ı– özlemektedir hakikatte, şikâyeti tam da o-yer'den-kesilip de bu-ye'e –varlığa– atılmış-bulunmaktan, ez-cümle oradan ayrı-düşmekten kaynaklanmaktadır – işbu ayrılığın *hikâyetidir* onunkisi. Ve dahi şikâyeti – içdarlığı, bunaltısı, bıkkınlığı– burâda, işbu varlıkta çakılı ya da tutulu kalmaktadır. İnsanın burâda bulunuşu *sunulmuş bir kesit* sanki Ne-yer ile yine Ora arasında. İşbu bulunuş, bir *izoluş* hakeza, var-yok arası (kesit-be-kesit) oluşuyla. Olay *vuku bulduğunda* yani sınır-durumlarda yani Mevcut Durum'un sınırlarında *varlığı/mızı maktaindan seyretme* imkânını buluruz. *Olayda* ve *olay* yoluyla biz *var-yok arası varlığımızı* derinden duyumsarız ve bu Mevcut Durum'a bir intibak zorluğu ile Ora'ya *yeniden-bağlanma* yolunda derin bir derd u iştiyak yaratır bizde. "Ayrılıktan şikâyet" suretinde olur ekseriya bu – biz şuur düzeyinde farkına varsak da varmasak da. Korku ile umut arasında salınırsız o müstesna anlarda, bazen korkuya, bazen umuda daha bir yaklaşarak. O zaman nerêden gelmişsek, yine ora'ya varmayı *öz-leriz* – o zaman *neyin ne'den ötürü* şekva ettiğini ta derunumuzdan duyup-anlarız. Ve anlarınız ölümlü varolanlar olarak öz ne-liğimizin yani ki asli mâ-hiyetimizin *Sonsuz'u özlemeden* yapılıma olduğunu. Varlık, sonlu olduğundan, ne yapsak bizi teselli, bizi teskin etmez bir türlü, hem zaten muvakkatendir onda bulunuşumuz. Bu yüzden o, asli umudu karşılayamaz hiçbir şekilde – şikâyetimizin onca keskinliği, feryadımızın onca acılığı bu yüzdendir. Neyistan'dan *kesilip-atıldığımız* yani ortaya-çıktığımız andan itibaren varlıkta-bulunuş *darlık* (inkıbaz, *Angst*, iç-sıkıntısı) vermektedir bize. Varlık sonlu olduğuna göre, sonlu'da mahpus, onda mahsur bulunmaktan, kendi gibölan sonlu'da çakılı-bulunmaktan içi-sıkılan / bunalan / gına-getiren *ehl-i Angst* için –ölümden maada– varlıktan öteye/sonraya doğru bir çıkış yolu olmalı – *asli umut bundan başka*

nöla ki!? O halde Grek aklının ve/veya dilinin ufkunda ve anafonda düşleyip-düşünmekle yetinmeyi artık bırakmak gerek! Hem batı metafiziğinin gurûp vakti, neden felsefenin de sonu olsun ki! Felsefe yapmanın yolu, varlık durdukça ve ‘insan’ var oldukça yani kıyamete kadar açık görünüyor.

10. Grek tasavvurunda varlık, kendi içinde oluş ve bozuluşa uğrasa da, *bir yerden gelmez, hakeza bir yere varmaz*; hep-olduğu-yerde-bulunur ve hep kendindedir, kendinde kalıcı ve durucudur daima – Heidegger’deki “*hiçbir yere varmayan orman yollar (Holzwege)*” imgesi işbu varlığı çağrıştırıyor zihnimizde.⁴ Grek tasavvuru, varlığı, asli eğilimi itibariyle, ezelden ebede kendini kendine devredip-duran, daima kendiyile-kaim olup önümüzde-öylece-uzanmış-bulunan, bu yüzden de *bir yere varmayan, zaten varması zinhar beklenmeyen* ilanihaye süre-durucu ve daima kendinde-kalıcı ilksiz-sonsuz bir *bütünlük* olarak kavramıştır her nasılsa. Grek-meşrep ontoloji, ne Yarattış ne de Kıyamet fikrini hazmedebilecek durumdadır bu yüzden. Bunlar Grek tasavvuru için büsbütün yabancı ve dolayısıyla yadırgatıcı, sonuç itibariyle daha baştan hazmı güç, düşünülmesi (nerdeyse) imkânsız olan fikirler. Batı metafiziğinin şafağında Platon’un idealara bakarak *ezeli maddeye* biçim-vermekten fazlasını yapmayan Demiourgos’uyla, işbu metafiziğin gurûbunda *Tanrı’nın bir tek mi olduğu yoksa birden çok tanrıların mı var olduğu* hususunda kafa karışıklığı ve/veya gönül bulanıklığı yaşadığı kendi ifadesiyle anlaşılan, hakeza sonraki felsefesi itibariyle *karasız ve istikrarsız* bir biçimde kâh Tanrı’dan kâh tanrılardan bahsetmeye koyulan Heidegger’in bize hayli semptomatik görünen şaşkınlığı buna tanıklık ediyor yeterince.⁵ Grek-meşrep filozoflar *yaratıcı tek tanrı* fikrine aşına olmadıklarından, hakeza Tanrıyı/tanrıları yaratıcı olarak düşünemediklerinden, ‘dünyanın/evrenin (Welt)

4 Krş. Gözel (2020): “*Epilog*”.

5 Heidegger 30’lu yıllarda kaleme aldığı ve kendi isteği üzerine ancak 1989’da yayınlanan *Felsefeye Katkılar (Ereignis’den) / Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)* adlı eserinde şu ilginç ifadeye yer verir : « “Tanrılardan söz etmek, tek biri yerine pek çok tanrının mevcudiyetini öne süren bir karara varıldığı anlamına gelmiyor tabii; bu, daha ziyade, bir tek olsun çok olsun, tanrıların varlığı konusunda kararsızlığı, [şu halde] tek birinin mi yoksa pek çoğunun mu mevcudiyetinin söz konusu olduğunu bilmeme hadisesini belirtiyor ». Ve fakat bu cümlelerin hemen ardından gelen cümle de hayli mühim: «Bu karar-veremezlik varlık gibi bir şeyin ilahi olan her şeyi yıkmadan tanrılara izafe edilip edilemeyeceği meselesini barındırır kendisinde [...] » (Heidegger, 2012, s. 345); (Heidegger, 1994b [1989], s. 437).

sonu' olarak *kiyamet fikri* onlar için *esasen düşünülmemiş olarak* kalmıştır. (Bu da, *bizatihi varlığın* tanrısal ya da yarı-tanrısal bir hüviyette tasavvur edilmesine varan yolu açmıştır: *Varlık bize verilmiş midir, yoksa bizatihi-verici-olan varlık mudir? "Es gibt"* ifadesinde ki "Es" neye ya da kime işaret eder? Varlığın kendisine mi gönderir bu zamir? Heidegger haklı mıdır?) Yaratılışın sonradan dar bir biçimde *ex nihilo yaratılış* olarak anlaşılmış olması, hakeza 'her daim yeniden yaratılış' (*halk-ı cedit*) fikrine yabancılaşma da işin cabası olmuştur. İnsanın ölümlülüğünü ve fakat aynı zamanda ölümün insaniliğini onca ustalıklarla işleyen Heidegger dahi, dünyanın/evrenin 'ölümü' olarak *kiyamet fikrini* belki uzak bir ihtimal, belki de muhal bir şey saymış olmalıdır ki mezkûr fikri olgun felsefesi itibariyle söze konu etmekten hep içtinap etmiştir. Oysa "dünya aslen Dasein'a ait" değil midir ve Dasein da, dünya da *sonlu* değil midir?⁶ *Ve dahi varlığın sonluluğu tam da kiyamet fikrini akla getirmiyor mu?* Sonuçta, Grekler ve Grek-meşrep düşünceden şaşmama ısrarındaki Heidegger, yaratılış fikri ile onunla asli bir bağlantı içerisinde duran *kiyamet fikrini esas bakımından* düşünmeye hiç mi hiç yanaşmamıştır. Haddizatında bu fikirler Grek havsalasına sığmasalar da, felsefece düşünülebilirdir, hatta düşünülmelidir. Zira "hikmet sevgisi ve arayışı" olarak felsefe, Grek kökenli, esinli veya yönelimli olmak zorunda değil her koşulda ve her bakımdan. Nasıl ki felsefe, esas bakımından *ratio* temelli olmak zorunda değilse ve felsefe yapmanın farklı yolları varsa. Tam da burada felsefeyi *dil (lisan-ve-gönül)* esaslı olarak anlamanın ve yapmanın imkân ve lüzumuna işaret etmelidir.⁷ Biz kendi payımıza "varlığın evi olarak dil" fikrini kendimize yakın buluyor ve temellük ediyoruz – tabii varlığın kapısı penceresi bacası olduğunu yani *dışarı* ile irtibatlı bulunduğunu göz ardı etmemek kaydıyla. Keza, dışa açılan bir yeri olmadığında, onda yaşayan için ev tutulu-kaldığı bir hapisaneyeye dönüşebilir. Yitik bir hikmetin izi sürülebilir Heidegger'in bu fevkalade mühim ve hayli ufuk açıcı fikrinden hareketle. Üzerinde teemmülde bulunulmaksızın çokça atıfta bulunulduğundan ve bu surette içi boşaldığından olmalı belki, bu sözde dile gelen fikrin derinliği şimdiye kadar tam anlamıyla is-

6 Heidegger (2006): §14. Heidegger'de dünya, dünyasallık ve dünya-da-olma kavramlarının bir tahlil ve şerhi için bkz. Gözel (2019).

7 Bkz. Gözel (2020): III. Bölüm.

kandil edilmemiş görünmektedir. Nihayet, bu fikir Parmenidesçi ‘varlık (*on*) ile düşünce’nin (*nous*) özdeşliği⁸ fikrinin bir nevi yansıması gibi duyuruyor kendini, nitekim Alman filozofun kendisi Antik Çağ’ın bu ilk varlık filozofunun “yaşadığımız çağdaki bir yankısı” olmayı arzu ettiğini ifade etmiştir bir yerde. Filozofun kadim Grek ile modern Almanya arasında kurduğu ya da varsaydığı asli yakınlık da bilinmektedir zaten.

11. Var-lık ne-re’den geldiyse, dönüp yine ora’ya varıyor/varacak. *Varan/varıcı-olan/varmakta-olan olarak varlık varacağı yere vardığında*, kendisini kalkış noktasına *bir nevi iade ya da irca* edilmiş olarak bulacak. *Varmak* varlığın asli hareketi! Esasen, var-gelmiş-olup-ta-halen-var-giden varlığın *neredenliği (mebde)* ve dahi *nereyeliği (mead)* hakkında şuur onu *tam da neliği itibariyle* (dolayısıyla *Ne’ye* nispetle) tanımamıza yardım ediyor. Varlığın temel-sizliğinden (*ohne Grund*) ve/veya uçurum’vâri temelinden (*Ab-grund*) söz etmek yerine⁹ onun neredenliği-ile-nereyeliği’nden, şu halde ne-liğinden (onu önceleyip-temellendiren *Ne* ile asli bağından!) söz açmak gerekiyor artık. Varlık haddizatında *nere-den* geliyor bur’a ya ve yine *ora’ya* yani *o-yer’e* varıyor. Varlık, ancak ora’ya vararak, varırken ya da varmak üzereyken, şu halde *varlaştığında* varlık oluyor. Ve dahi varlık en âlâ insanda, şu halde öznedeki *-özne ile alış-verişinde-* varlaşıyor. İnsan dahi kend’oluş macerasında, atılmışken nere-den, atılarak yine ora’ya doğru *kendini-kazanıyor*. İnsan ancak varlıktan öteye/sonraya yönelmede/uzanmada beşerlik vasfını aşip insanlaşma/özneleşme yoluna giriyor. İnsan, varlığa sığmadığı için ve/veya varlığa sığmadığı kadar insan *oluyor*.

12. İnsanlaşmanın bizzat imkânı, insanın varolanlar arasında bir varolan olmasında değil, varlığı aşma ya da varlıktan taşma istidat ve yöneliminde saklı tam da. Bir ayrıcalık olarak bu vaziyet, insanın insanlığına içkin olan şu *varlıkta-olmakla-birlikte-varlıktan-fazla-olabilme* ve dolayısıyla *kendi-olmayarak-kendi-ola-bilme* paradoksuna işaret ediyor aynı zamanda. İnsan ancak kendinden, varlıktan, özvarlığından *geçerek* kendi-olabiliyor.

8 Heidegger buradaki ‘özdeşliği’, ‘birbirine aidiyet’ olarak yorumlar. Bkz. (Heidegger, 1968, s. 253-310); ayrıca bkz. Heidegger (1997).

9 Bu arada Heidegger varlığın sonluluğu ile onun “uçurum’vâri temelsizliğini” nasıl bağdaştırabiliyor asli sorusu ortada duruyor.

İnsan varlığı kat ederken, kendini de kat ediyor – ve tersi. “Kendini-aşma” ifadesinde yatan paradoks dahi bize aynı şeyi anlatıyor: Burada insan kendini kendinden-gelip-yine-kendine-doğru-aşmak suretiyle insanlığını, bu da demektir ki öz-ne-liğini *kazanıyor*. Vel-hâsıl, insanın özü –ya da Yunus’un diliyle *kend’özü*– zaten-orada olup keşfe-konu edilebilir bir şey olmadığı gibi, mesela Sartre’da olduğu gibi kendisi tarafından yapılabilir/yaratılabilir bir şey de değil. Hakikat şu ki *insan özünü kesp-eder*, bunu da aynı anda varlığı ve kendisini kat ederek yapar. Sonuç olarak, biz insanı/özneyi ne tözsü (*substantial*) bir varolan ne de kendi hür seçimlerinin bir ürünü ya da demeti olarak görme eğilimindeyiz. İnsan, kendisini ve/veya varlığı aşarak, ondan t/aşarak özneleşiyor. Burada, *özneleşme* –yinelersek– insanın-kend’özünü-kazanması yani *kend’olması* anlamına geliyor.

Kaynakça

- Beckett, S. (2012). *Proust* (O. Koçak, Çev.). İstanbul: Metis.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Cottingham, J. (1996) *Descartes Sözlüğü*. (B. Gözkan vd., Çev.) İstanbul: Sarmal.
- Çağbayır, Y. (2016). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: TİKA/Ötüken.
- Gözel, Ö. (2020). *Ne – Varlık ve Hiçlik*. İstanbul: Ketebe.
- Gözel, Ö. (2019). Çevre-Dünyadan Dünyaya: Heidegger’in ‘Dünyası’na Bir Giriş. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 39, 129-146.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Heidegger, M. (2012). *Contributions to Philosophy (of the Event)*. (Richard Rojcewicz & Daniela Vallega-Neu, Çev.). Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Heidegger, M. (2006) *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Heidegger, M. (1997) *Özdeşlik ve Ayrım* (Necati Aça, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Heidegger, M. (1994a). *Baiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1994b). *Metafizik Nedir? / Was ist Metaphysik?* (iki dilde basım). (Y. Örnek, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Heidegger, M. (1968) “Identité et Difference”. *Questions I et II* içinde. (K. Axelos vd., Çev.) Paris: Gallimard. ss. 253-310.